

Suomen kielen lautakunta julkaisi lokakuun 2018 lopussa kannanoton, jossa se kiinnitti huomiota Suomen kansalliskielten, suomen ja ruotsin, asemaa uhkaavaan käyttöalan kaventumiseen. Yksi tärkeä alue, jolla suomen kielen käyttöä voi vaalia ja edistää, on kääntäminen – tämän numeron teema. Huomattava osa suomenkielisistä teksteistä, joita päivittäin luemme, on käännöksiä, kuten televisio-ohjelmien tekstityksiä, käyttöohjeita, reseptejä, ulkomaanuutisia ja kirjojen suomennoksia. Niin tärkeää kuin vieraiden kielten taito kulttuurienvälisessä viestinnässä onkin, se ei poista eikä edes vähennä kääntämisen tarvetta. Tämän osoittaa se, että valtaosa käännöksistä on nykyään englannista, vaikka englannin kieltä osataan yhä laajemmin ja paremmin.

Suomessa painetuista suomenkielisistä kirjoista suomennosten määrä on suuri, vaikka osuus vaihtelee huomattavasti kirjallisuuden lajin mukaan. Aikuisten proosasta ja nuorten kirjoista suurin piirtein puolet on kotimaisia teoksia ja puolet suomennoksia. Lastenkirjoista sen sijaan vuoden 2017 tilaston mukaan peräti 75 prosenttia oli suomennoksia. Tietokirjoista vastaavia lukuja on vaikea löytää, ja niiden joukkokin on hyvin heterogeeninen. Tietokirjallisuuteen kuuluvat paitsi tieteelliset teokset myös esimerkiksi yleistajuiset tietokirjat, elämäkerrat, esseet ja oppaat, kuten lääkärikirjat, kasvioppaat ja keittokirjat. Kirjakauppaliiton lokakuun 2018 myyntitilastossa 20:n eniten myydyin tietokirjan listalla puolet teoksista on suomennoksia. Näistä taas puolet on käännöksiä englannista, vaikka englanninkielisiä tietokirjoja luetaan todennäköisesti yhä enemmän alkukielellä.

Vaikka tieteen kieli on englanti, on vaikea kuvitella arkea ilman suomenkielisiä tietoteoksia. Niissä tarvitaan suomenkielisiä termejä, ja ne on kotoutettava suomenkielisille lukijoille Suomessa käytettäväksi. Esimerkiksi keittokirjojen ohjeissa annetut mitat on lokalisoitava eli muutettava paikallisiksi, jokin ainesosa on kenties korvattava sellaisella, joka on Suomessa varmemmin saatavilla kuin alkutekstissä mainittu, ja tekstilaji on mukautettava suomen konventioiden mukaiseksi. Kääntämisessä tarvitaan monenlaista asiantuntijuutta, jotta lopputuote olisi toimiva ja nautittava. Tämä käy ilmi myös Anne Mäntysen ja Jyrki Kalliokosken artikkelista tässä teemanumerossa.

Kääntämisellä ja kääntäjillä on koko suomen kirjakielen historian ajan ollut ratkaiseva merkitys suomen kielen kehittymiselle, kuten voimme havaita Kaarina Pitkänen-Heikkilän ja Taru Nordlundin artikkeleista. Kääntäjät ovat luoneet nimityksiä uusille käsitteille, ja käännökset ovat vaikuttaneet kirjallisuuden kielen ja lajien sekä ylipäätään tekstilajien muotoutumiseen. Ilman käännöksiä ei olisi maailmankirjallisuutta, ja suomennosten ansiosta voimme nauttia teoksista, jotka on alun perin kirjoitettu meille vierailta kielillä. Vaikka osaisimmekin hyvin vierasta kieltä, emme useinkaan taida kaikkia sen vivahteita tai kielimuotoja niin syvällisesti, että voisimme nauttia tekstistä samalla tavoin kuin äidinkielellämme. Suomennos ei silti ole alkuperäisen kaksoiskappale. Vaikka luemme kirjailijan kirjoittamaa kirjaa, sen kieli, jokainen sana ja tyyli, ovat

kääntäjän luomia. Ei siis ole sama, miten käännetään, eikä suomentamiseen riitä hyvä vieraan kielen taito – joskin myös se on välttämätön.

Marraskuun alussa otsikoihin nousi Ruutu+-palvelun rikosdraamasarja, jonka tekstitys oli paikoin täysin käsittämätöntä. Sen epäiltiin olevan konekääntämisen tulosta. Konekäännösten ajatellaan olevan uhka käännosten laadulle, mutta kuva ei ole näin mustavalkoinen – käännosteknologiaa tarvitaan. Nykymaailmassa ja monikielisessä Suomessa käännosten tarve on niin suuri, ettei sitä pystytä tyydyttämään ihmisvoimin. Käännosteknologia helpottaa myös kääntäjän työtä. Riippuu kuitenkin käännöksen kielestä ja tarkoituksesta, voiko automaattisesti käännetty teksti toimia sellaisenaan tai edes editoituna. Mutta mitä kertoo suhtautumisesta kääntämiseen se, että tällaisia käsittämättömiä käännoksiä käytetään suurelle yleisölle esitetyissä televisio-ohjelmissa? Mitä se kertoo ylipäätään kielen arvostuksesta?

Oli kyse sitten painetusta tai audiovisuaalisesta tuotteesta, joka on laadittu vieraalla kielellä, vasta käännoksen tavoittaa sen suomenkielisen käyttäjän. Jos tähän vaiheeseen ei kunnolla panosteta vaan siinä säästetään, tuotteen saavutettavuus jää kyseenalaiseksi. Laatu syntyy asiantuntijan vaativan työn tuloksena, ja ammattimaisesta työstä on maksettava kunnollinen palkka. Käännoispalkkioiden polkeminen johtaa siihen, että pätevät kääntäjät siirtyvät muihin tehtäviin ja käännoksiä teetetään taitamattomilla. ”Pelkkä intohimo kieleen ei riitä”, kuten jo vuonna 2009 julkaistussa kielipoliittisessa toimintaohjelmassa *Suomen kielen tulevaisuus* todettiin.

LIISA TIITTULA